

Michael Hviid Jacobsen og Anders Petersen (red.): Kritik: Klassiske og kontemporære sociologiske perspektiver.

Hans Reitzels Forlag 2015 (331 sider)

I en tid, hvor de humanistiske og samfundsvidenskabelige discipliner (inklusive sociologien) er under stigende pres for at blive "anvendelsesorienteret" og rettet mod samfundets konkurrenceevne, er det befriende med en bog, der går i den stik modsatte retning. Michael Hviid Jacobsen og Anders Petersens *Kritik* er teoretisk orienteret og gør ikke synderligt ud af, hvordan perspektiverne kan operationaliseres. Ej heller gøres der i introduktionen såvel som i kapitlerne meget ud af indbyrdes at positionere de forskellige tænkere. Her må læseren (ifølge bogens bagside primært "fagfolk og studerende") selv i gang med tænkningen. Selvom det er en styrke ved bogen, er det også medvirkende til at bogen som samlet værk fremstår noget rodet og usammenhængende. Bogen præsenterer tolv "perspektiver", der er opdelt i klassiske såvel som moderne: den tidlige frankfurterskole (Horkheimer og Adorno), nordamerikansk radikal sociologi (C.W. Mills og Gouldner), Althusser og Poulantzas, Habermas, Foucault og Bourdieu i den klassiske afdeling og Bauman, Walzer, Hochschild og Illouz, Žižek, Butler og den pragmatiske sociologi (Boltanski) i den kontemporære. Det virker kunstigt at karakterisere tænkere, der har skrevet nogle af deres bedste værker i 1970erne og 80erne (og for Habermas' vedkommende stadig lever), som "klassiske".

En uheldig effekt af opdelingen er, at de "klassiske" perspektiver kommer til at fremstå som mindre relevante. Der er altså både gamle kendinge, men også perspektiver – og det er en af bogens store forcer – som sjældent fremhæves, hvad enten det er fordi, de er kastet på sociologiens losseplads eller er så nye, at de endnu ikke er selvskrevede i kritikkenes *hall of fame*. Selvom det ikke ekspliciteres, viser værket også på glimrende vis, hvor radikalt forskellig og mangeartet kritikbegrebet kan spille i sociologien. Mange af bogens tekster illustrerer desuden, hvordan kritikken i sociologien næsten altid både er rettet ekstrovert mod samfundets fremmedgørende, feticherende, maske-rende, udbytende, naturaliserende, ulighedsskabende, dominerende, tingsliggørende strukturer, men også introvert mod sociologien selv. Særligt positivismen, i dens næsten utallige klæder, står her ikke overraskende for skud.

Bedst er de kapitler, der formår at adressere og sammenkæde *alle* redaktørernes spørgsmål: "Hvori består det kritiske perspektiv? Hvordan fremføres kritikken? Hvad/hvem/hvilken tid rettes kritikken imod?" og hvad er perspektivets aktuelle status og hermed bidrag til bogens formål, nemlig at give en "samlet indføring i hvad kritikbegrebet indebærer i sociologien." Her må især fremhæves Claus D. Hansens kapitel om den tidlige frankfurterskole, som præsenterer skolens kritiske strategier (immanent kritik, affeticherende kritik og kritik som krisediagnostik) og på overbevisende vis argumenterer for, hvorfor dette "støvede" perspektiv stadig har noget at byde på på trods af blandt andre Habermas' postulat om det modsatte.

Hviid Jacobsens kapitel om den noget oversete nordamerikanske radikale sociologi formår på samme måde at revitalisere tænknerne. Det er særligt kontekstualiseringen af dem, der illustrerer deres relevans som kritiske figurer. Det at udøve kritisk sociologi i den amerikanske marxismeforskrækkede efterkrigstid indebar at sætte sig selv på spil (karriere, omdømme, mm.) i en grad, som tidens sociologiske kritik måske kunne lære lidt af. I det mindste at kritikken ofte er mest radikal, hvis den udvikler sig fra samfundets sidelinje.

Der er dog desværre også kapitler, som har taget redaktørernes spørgsmål mindre alvorligt. Johannes Andersens kringlede kapitel om Althusser og Poulantzas ignorerer perspektivets eftertid – det være sig den (massive) kritik, som dette perspektiv blev udsat for siden dets tilblivelse, men også den store inspirationskilde det har været for senere kritiske perspektiver. Hverken Foucault, som stod i tung arv til Althusser og påvirkede Poulantzas' tænkning, eller Žižek og Butler, som begge trækker på og kritiserer førstnævnte, nævnes. I stedet positioneres de to tænkere i forhold til Stalins marxisme. Det er sigende, at Andersens re-aktualisering af Althusser (Poulantzas diskuteres ikke) gør ham til kritiker af "evidensdyrkelse". Ikke at evidensdyrkelse ikke kan være kritisabelt, men det er en skepsis, som snart alle de andre af bogens perspektiver ville dele. I stedet for at "mainstreame" Althusser til en fortaler for "komplekse problemstillinger" og analysefigur for forståelse af "politisk marketing og spin", findes Althusser og Poulantzas' aktualitet måske netop i en opdatering af deres, i dag "usexede", analyser af statens og ideologiens skjulte fundament i den kapitalistiske økonomiske klasseinddeling.

Heine Andersens kapitel om Habermas, Lars Thorup Larsens kapitel om Foucault, Hviid Jacobsens om Bauman, Lis Højgaards om Butler og Fredrik Palms om Žižek er alle skrevet med stort overskud. Hvor Andersens tekst minder for meget om en generel indføring i Habermas' forfatterskab, er de fire sidstnævnte tekster vinklet specifikt mod spørgsmålet

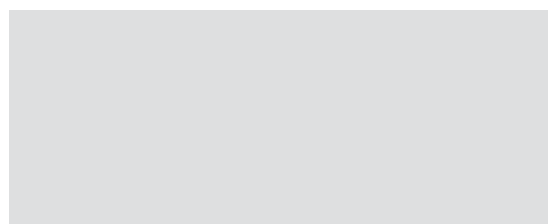
om kritik. Her får man virkelig indblik i fire distinkte (om end Butlers er nært beslægtet med Foucaults) programmer for kritik, og her vil der selv for den velbevandrede være stof til eftertanke. Anders Mathiesens Bourdieu-kapitel har særligt fokus på den sene periode af hans forfatterskab, karakteriseret ved politisk engagement og neoliberalismekritik. Man savner dog en egentlig præsentation af Bourdieus program for at udøve kritisk sociologi, og yderst spændende kunne det have blevet, hvis der havde været et forsøg på et modsvar på den kritik, den pragmatiske sociologi har rettet mod Bourdieus position. Er man ikke allerede indviet, går Tom Boland og Anders Petersens kapitel om den pragmatiske sociologi lidt for hurtigt hen over de grundlæggende principper (og særligt brudfladerne vis-à-vis Bourdieu) og bruger i stedet mest plads på *Le nouvel esprit du capitalisme* og Boltanskis *De la critique*. Det er ærgerligt, da forfatterne til sidst selv fremhæver de tidligere værker som "et langt mere originalt bidrag" end Boltanskis senere forsøg på at bygge bro mellem Bourdieu og den pragmatiske sociologi. På den anden side er præsentationen af Boltanskis selvkritik et godt billede på den pluralitet og eksperimenteren, den kritiske sociologi i dag er kendetegnet ved på godt og på ondt.

Kapitalismekritikken er også i fokus i Hviid Jacobsen og Petersens kapitel om Hochschild og Illouz' feministiske analyser af moderne arbejds- og kærlighedsliv. Da deres kritikbegreb er mindre originalt, er fokus her berettiget på deres nuancerede empirisk funderede diagnoser af markedsliggørelsen af de mest intime følelser. Willigs kapitel om Walzers figur "den sociale kritiker" diskuterer fint spørgsmål, som kunne have været mere systematisk og mere eksplicit grebet an i samtlige kapitler, nemlig kritikens rolle som virkeligt eksisterende ude i samfundet: Hvad er præmisserne for kritik, hvem kan kritisere og hvem kan buge den til noget? Det er afgørende spørgsmål i en tid, hvor, som Hviid Jacobsen og Petersen selv skriver, den kritiske sociologi virker harmløs og som "kritik med et kondom". Willigs konklusion er i øvrigt temmelig nedslående, både for mulighedsbetingel-

serne for Walzers sociale kritiker og for kritikken som sådan, primært som følge af den stigende acceleration samfundet angiveligt undergår: "Syndromet er manisk og manifesterer sig i den multiplikation af det moderne menneskes forsøg på at besvare ethvert kald, der konsekvent ender i en uendelig spiral, som til sidst udmatter den, der forsøger sig som kritiker". Man kan kun håbe på, at denne bog kan bidrage til, at spirende kritikere på trods af udmattelse finder nye kræfter til at udøve kritik ved hjælp af sociologiens mange redskaber. Bogen kan derfor på trods af ovennævnte kritikpunkter varmt anbefales som et vigtigt bidrag til den kritiske selvrefleksion, som sociologien altid, og særligt nutildags, er tvunget ud i.

Magnus Paulsen Hansen

Department of Business and Politics
Copenhagen Business School

Anton Grau Larsen, Christoph Ellersgaard og Markus Bernsen: *Magteliten*. Hvordan 423 danskere styrer landet.

Politikens Forlag 2015 (216 sider)

Det er et imponerende stykke arbejde, der ligger til grund for *Magteliten*, den meget omtalte bog der løfter sløret for, hvem de mest magtfulde danskere er. De to sociologer Christoph Ellersgaard og Anton Grau Larsen har kortlagt godt 5000 netværk. Det drejer sig blandt meget andet om et stort antal bestyrelser for virksomheder, fonde, statslige organisationer, fagforeninger og arbejdsgiverorganisationer. Alt i alt er 56.536 forskellige poster, som blev besat af 37.750 forskellige personer, registreret i en database. Efterfølgende har de to sociologer identificeret netværkets kerne, altså de personer der

er mest centralt placeret, fordi de har flest forbindelser til andre magtfulde (centralt placerede) personer. Denne kerne – og dermed den danske magtelite – bestod i perioden omkring 2013 af 423 personer.

Bogens 5 kapitler viser blandt andet, at kernen er domineret af erhvervslivet, som tilsammen med arbejdsgiverorganisationerne udgør godt halvdelen af de 423 personer. Resten af netværket er hovedsageligt befolket af individer fra staten, det politiske system, fagbevægelsen og universiteterne, mens kultur- og medieverdenen på det nærmeste er fraværende. Ikke helt overraskende viser det sig, at magteliten i overvejende grad består af midaldrende, velstillede og højtuddannede hvide mænd, hvoraf mange har bopæl i whiskybæltet og centralt i København. Tankevækkende er det, at kun nogle uddannelser og universiteter tilsyneladende giver adgang til det gode selskab. Eliten har læst økonomi, jura, statskundskab, ingeniør og cand.merc og har haft sin gang på KU, AU, DTU og CBS. "Skal man give unge danskere et godt råd om, hvordan de får indflydelse på samfundets indretning, bør man altså ikke opfordre dem til at læse sociologi, psykologi, filosofi, historie, sprog, litteratur eller musik", påpeger forfatterne. De fortsætter: "Vil de have magt og indflydelse, bør de holde sig langt væk fra Aalborg Universitet, Syddansk Universitet og Roskilde Universitet, som tilsammen kun har uddannet 24 af de 423 i magteliten" (side 136).

Magteliten præsenteres som "en journalistisk bearbejdning af forskning fra Danmark og udlandet" (side 17). De to sociologer har nemlig slået pjalterne sammen med journalisten Markus Bernsen i håb om at nå ud til et bredt publikum. Det er der kommet en velskrevet og lettilgængelig bog ud af. Dens analyser er skarpe, og ikke sjældent er bogen faktisk også decideret underholdende. Det er eksempelvis sjovt, når der kommenteres på erhvervselitens ensartede fremtoning, og der drages paralleller mellem erhvervslivets topfolk og bandeledere. Eller når ordet overlades til nu afdøde Mærsk McKinney Møller, så han kan forklare hvilke personlige egenskaber ved Nils Andersen

og Michael Pram Rasmussen (og ikke mindst deres respektive hustruer), der fik ham til at udnævne dem til henholdsvis direktør og bestyrelsesformand.

Der kunne fremdrages mange interessante pointer, men for mig var den største overraskelse i læsningen af *Magteliten*, at direktørerne i kernen af det danske netværk tilsyneladende i meget begrænset omfang er integreret i internationale netværk. Hvor forskning i andre landes nationale direktørnetværk har vist, at disse tynder ud til fordel for transnationale netværk, så er billedet i Danmark åbenbart et andet. Forfatterne konstaterer, at kun fire af de største danske virksomheder har en udenlandsk direktør. "De fleste har indset, at de gør klogere i at holde sammen med andre danskere, hvis de vil have noget at skulle have sagt. Sammenlignet med andre lande i Europa er dansk erhvervsliv en lukket klub, hvor kun en lille håndfuld topledere er kendt uden for landets grænser". Som det påpeges, så klinger det på den baggrund noget hult, når danske direktørlønninger er steget dramatisk med henvisning til, at det er påkrævet, hvis man vil holde på de bedste direktører. For "når man ser på deres forbindelser, er det svært at forestille sig, at ret mange danske direktører skulle have mulighed for at blive ansat i udlandet. De går ingen steder" (side 56).

Et spørgsmål, der melder sig under læsningen af *Magteliten*, er om det, at en person sidder med mange steder, betyder, at vedkommende har stor indflydelse. Den tidligere formand for Dansk Metal, Thorkild E. Jensen, identificeres som den bedst forbundne person i hele netværket og ender derfor på magthierarkiets førsteplads. Også andre topfolk fra fagbevægelsen er placeret i toppen af den danske magtelite. Det hævdes, at fagbosser er en del af inderkredsen, "fordi vi herhjemme har en særlig form for kapitalisme, hvor man finder kompromiser i stedet for at kæmpe en åben klassekamp mellem arbejdsgivere og arbejdstagere" (side 112).

Ser man på samfundsudviklingen i nyere tid, har den imidlertid i udpræget grad været til erhvervslivets fordel – til trods for fagbossernes tilsynela-

dende centrale placering i magtelitens inderkreds. En anden udlægning kunne derfor være, at en svækket dansk fagbevægelse i vid udstrækning anføres af en gruppe personer, som har underlagt sig erhvervslivets og de neoklassiske økonomers dagsorden for at få bare en smule indflydelse. De fagforeningsfolk, som har en central placering i netværket, regnes formentlig for at være personer, som man kan invitere med i sikker forvisning om, at de ikke udfordrer den øvrige elites holdninger i ret høj grad. Bogens forfattere peger i hvert fald på, at mens en "uromager" som FOA-formanden Dennis Kristensen, der ikke taler elitens sprog, står svagt i netværket, så har de centralt placerede fagforeningsfolk det til fælles, at de taler dette sprog og i vid udstrækning abonnerer på elitens verdensbillede. Det store ubesvarede spørgsmål er, hvad de centralt placerede fagbosser kan bruge deres mange forbindelser til. De kan utvivlsomt bruge dem til at fremme egne interesser, herunder blive tilbudt nye lukrative poster. Men kan de også bruge dem til at fremme fagforeningsmedlemmernes interesser?

Som nævnt er *Magteliten* en bog, der henvender sig til et bredt publikum. Man kan derfor ikke klandre den for ikke at indeholde grundige teoretiske diskussioner af magt og eliter eller for ikke systematisk at opsummere den internationale forskning på området. Og rent faktisk bruges forskningen i andre landes netværk flere steder til at belyse forskellige aspekter ved den danske magtelite – og til at fremhæve forskelle på Danmark og udlandet. Det fungerer rigtig godt. Visuelt er bogen også glimrende. På pædagogisk vis bruges netværksgrafer til at illustrere forskelle på "outsidere" som Lars Larsen og Pia Kjærsgaard og "insidere" som Jørgen Mads Clausen og Frank Jensen. Med bogen følger også en plakat, som giver et samlet overblik over de 423 personer og forbindelserne mellem dem.

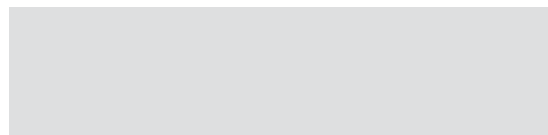
Svagest står *Magteliten* til gengæld i sine betragtninger vedrørende den danske magtelites historie. Her bliver det tydeligt, at der i høj grad mangler historiske data af den slags, som analyserne af nutidens magtelite er baseret på. En dy-

namisk netværksanalyse, der viser den danske magtelites sammensætning over en lang årrække, er det naturlige (om end voldsomt krævende) næste skridt i forskningsprojektets udvikling. Man kunne også påpege, at undertitlen, "Hvordan 423 danskere styrer landet", er lidt misvisende, eftersom bogen kun i begrænset omfang handler om *hvordan* den magtfulde kerne i praksis styrer landet.

Selvom der sagtens kan sættes spørgsmålstegn ved det ene og det andet, så er *Magteliten* alt i alt en ekstremt vellykket og vigtig bog, som sætter nye standarder for forskning i den danske elite. Den er vigtig, fordi den på baggrund af det omfattende og systematisk indsamlede datamateriale kaster et helt nyt lys på magtforholdene i Danmark. Særligt er bogen et tiltrængt korrektiv til den såkaldte "Magtudrednings" benægtelse af, at der skulle eksistere en dansk elite, der går på tværs af erhvervsliv, kultur, forskning, medier, fagforeninger og politik. Larsen, Ellersgaard og Bernsen viser, at det gør der. Desuden nedbryder de effektivt enhver illusion om, at Danmark skulle være et egalitært samfund, hvor alle har nogenlunde lige gode muligheder for at få indflydelse. *Magtelitens* blotlægning af vigtige strukturer og sammenhænge, som ikke er synlige på virkelighedens overflade, gør den til en essentiel nøgle til at forstå den danske samfundsudvikling.

Hubert Buch-Hansen

Department of Business and Politics
Copenhagen Business School

Zygmunt Bauman og Carlo Bordini: *State of Crisis*.

Polity Press 2014 (164 sider)

Man kan, med rette, ikke undgå både at undre sig og være benøvet over, hvordan en mand, der i november 2015 rundede 90 år, til stadighed kan vedblive med at være så ufatteligt produktiv, som det er

tilfældet med Zygmunt Bauman. Det er ganske enkelt imponerende. Imidlertid har jeg selv ved tidligere lejligheder i anmeldelser af hans arbejde hæftet mig ved hans tilbøjelighed til at genbruge sine egne tanker og tekststykker nærmest ad libitum i sine bøger, ligesom den engelske sociolog Peter Walsh for nyligt anklagede Bauman for såkaldt "selvplagiering". Hvorvidt der er hold i disse anklager, eller i det rimelige i at anklage kolleger for at gentage sig selv, vil jeg ikke opholde mig ved her, men der er næppe nogen tvivl om, at når man efterhånden har udgivet mere end 50 bøger (og i tillæg hertil hundredevis af tidsskriftartikler og bogkapitler), som Bauman har, så vil der utvivlsomt være passager og argumenter, som man som læser har stiftet bekendtskab med før. Så meget desto mere glædeligt er det at læse en af Baumans nyeste bøger, *State of Crisis* (2015), der blot er en blandt flere, der er udkommet fra hans hånd de seneste år, og som i stigende grad er forfattet som interviewbøger med andre fremtrædende samfundsforskere.

Det har formentlig ikke forbigået mange, at vi i øjeblikket – i det, der af Bauman til tider kan kaldes for et "interregnum" – gennemlever en tid med ganske betydelige samfundsudfordringer og en lang række åbenlyse krisetegn af både politisk, økonomisk og værdimæssig karakter. Baumans bog *State of Crisis* er skrevet sammen med den italienske journalist og forfatter Carlo Bordini, og de adresserer og analyserer i bogen på skift med et samtidsdiagnostisk blik nogle af årsagerne til og virkningerne af de kriser, som vores vestlige samfund oplever netop i disse år. Bogen er som sådan ikke en typisk interviewbog med spørgsmål-svarsekvenser, men snarere et udvidet essay "skrevet af fire hænder", som forfatterne bemærker (s. vii), der med forskellige optikker og begrebsapparater har til formål at kaste lys over grundene til og konsekvenserne af nutidens krisesituation. Bogen er opdelt i tre overordnede sektioner, hvor den første fokuserer på statens krise, den anden på modernitetens krise og den tredje på demokratiets krise. Alle disse tre kriser er ifølge Bauman og Bordini gensidigt forbundne og kulminerer net-

op i disse år. Kriserne er ifølge forfatterne dog ikke bare forbigående fænomener, men der er snarere tale om dybdegående og langvarige krisescenarier, der i mange år fremover vil forme og præge den verden, som vi lever i.

Bogens første del om statens krise indledes med en definition af "krise"-begrebet. Ifølge Bordonis tekst, der indleder denne sektion, er "krise" ikke nødvendigvis noget negativt, men noget der også kan føre forandring med sig, til trods for at vi ofte anvender krisebegrebet som udtryk for noget negativt. Faktisk kan en krise bidrage positivt til både forandring og til en årvågenhed overfor, hvor man for nuværende står og er på vej hen. Både Bordoni og Bauman ser tilbage på 1930'ernes recession og sammenligner nutidens krise med datidens. Den "krise", som staten oplever i disse år, har mange forskellige facetter, herunder i særlig grad nogle økonomiske (tænk blot på finanskrisen og de efterfølgende europæiske gældskriser) og politiske (tænk her på diskussioner om territorialitet eller om overstatslig regulering og suverænitetsafgivelser osv.). Staten, som vi kender – eller snarere kendte – den, der har den ubestridte magt over sit eget territorium, og som er selvopretholdende, oplever ifølge Bordoni og Bauman kriser i den forstand, at den nu udfordres på disse og en lang række andre parametre på grund af økonomisk recession og tiltagende politisk turbulens særligt på det europæiske kontinent. Staten presses i stigende grad både indefra af vælgerbefolkningernes krav og forventninger og udefra af ukontrollerbare globale påvirkninger. Ifølge Bauman er vi derfor havnet i en TINA-situation (*There Is No Alternative*), hvor staten ikke længere er drivkræften bag udvikling og forandring, og konsekvensen heraf er ubeslutsomhed, undvigelse og udskydelse (s. 18). Det er nu faktisk snarere markedet, der er styrende, og økonomiske hensyn der vejer tungest. På den måde har staten spillet fallit som en formende og forandrende faktor i samfundsudviklingen. Koblet til fremvæksten af neoliberale og markedsmaserede styringsmekanismer, udliciteringen af statens arbejdsopgaver til private aktører, adskillelsen af magt og

politik samt nedbrydningen af grænserne sætter alt dette staten (både staten som institution, staten som velfærdsstat og staten som nationalstat) i en historisk uset krisesituation, hvor tilliden til den daler, hvor den fremstår som handlingsmæssigt impotent, og hvor dens suverænitet er truet på mange fronter. Faktisk hævdes det, at dette ikke bare er én krise, men at krisen nu efterhånden er blevet en varig situation (s. 27). En konsekvens heraf er også, at statens magtudøvelse ændrer sig, og gennem diskussioner af bl.a. Thomas Hobbes, Jeremy Bentham og Michel Foucault kommer Bauman og Bordoni frem til, at statens magt i dag snarere er blevet "blød" end "hård", hvilket smitter af både på funktionaliteten, effektiviteten og legitimiteten af statens virke.

I den anden del af bogen handler det om modernitetens krise. I denne sektion er fokus således på det moderne samfund, der i vid udstrækning var knyttet til den moderne stat, og som derfor også oplever en krise, når staten kommer under pres. Bauman har allerede for mange år siden hævdet, at postmoderniteten skulle ses som en modernitet, "der var blevet bevidst om sig selv", men også at i stedet for at markere et brud med moderniteten, så så han i stedet fremvæksten af den såkaldt "flydende modernitet" som en slags videreførelse af det moderne samfund men nu på ganske andre præmisser. Til trods herfor anerkender Bauman og Bordoni, at moderniteten befinder sig i krise. De kriser, som moderniteten oplever, hænger bl.a. sammen med fraværet af fortidens løfter eller illusioner om sikkerhed, forudsigelighed og fremskridt. Som både Bordoni og Bauman – omend de er noget uenige i både ordvalg og opfattelsen af årsager og virkninger (se f.eks. s. 61) – kommer ind på i deres respektive afsnit, så er disse løfter eller "strategier", som Bauman kalder dem, ikke længere mulige at indfri, fordi den verden, som de skal appliceres på, nu er forandret hinsides genkendelighed. Vi befinder os, igen med Baumans ord, i tømmermandstiden efter "orgiet" (s. 66), hvor vi nu må sande, at forestillingen om, at vi kan skabe verden ud fra forkromede idealer eller utopier, er en saga blot, men

samtidig præsenterer Bauman den interessante og for ham typiske formulering om, at han mener, at én "moderne illusion, som vi helt og holdent har fået tilbagevist, er illusionen om, at vi kan opnå en menneskelig tilstand, der er helt fri for illusioner" (s. 76). Hvor Bordoni her imidlertid insisterer på, at vi med postmoderniteten har forladt det moderne projekt én gang for alle, så mener Bauman derimod – som han har gentaget mange gange tidligere i sit forfatterskab – at en sådan forestilling er præmatur, da vi ikke er i stand til at vide, hvad vi har forladt, eller sige hvor vi er på vej hen, før senere i verdenshistoriens udvikling. Vi kan med andre ord ikke vide det, samtidig med at vi selv stadig står midt i det. I denne sektion diskuterer Bordoni og Bauman mange forskellige facetter af denne modernitetens krise, som bl.a. vedrører og kommer til udtryk gennem kunst, kultur, politik og samfundsliv. Sektionen er også interessant – i det mindste for Baumanfeinschmeckere – fordi vi her ser ham forholde sig eksplicit til forholdet mellem "det postmoderne" og "det flydende moderne", som begge er begreber, der forbindes med hans forfatterskab, men som ifølge ham ikke blot markerer semantiske, men snarere mere substantielt forskellige opfattelser af, hvordan vi skal forstå vores nutid og dens udfordringer og muligheder.

Bogens sidste del omhandler demokratiets krise. Her viser Bordoni og Bauman, hvorledes både statens krise og modernitetens krise kraftigt influerer på tilstanden af nutidens demokrati. I et samfund, der i stigende grad styres af økonomiske hensyn, hvor kapitalismen og neoliberalismen sætter dagsordenen, hvor "globaliseringen" skaber dybe skel mellem dem, der har, og dem der ikke har, hvor regulering og privatisering afløser det kollektive ansvar for hinandens velbefindende, hvor forbrugerismen vinder frem overalt, hvor "rene forhold" medierer mellem mennesker, og hvor der skabes et fremvoksende såkaldt "prekariat" af fattige, marginaliserede og mennesker i stadig mere usikre ansættelsesforhold, så påvirker denne situation også karakteren af og mulighederne for deltagelse i det politi-

ske system og politikdannelsen. Bauman og Bordoni beskriver i denne sektion – om end den på mange måder fremstår som bogens tematisk set mest sporadiske og mindst fokuserede – hvordan dette afleder en situation, hvor det klassiske repræsentative demokratiske ideal om regering af folket, ved folket og for folket ikke længere eksisterer, som det ellers har gjort det gennem en lang historisk periode, fordi den politiske magt i dag i vid udstrækning befinder sig uden for både politikeres og befolkningers kontrol. Det rejser så spørgsmålet om, hvorvidt vi nu lever i et "postdemokrati"? Svaret herpå er ikke entydigt – på den ene side tager vi efterhånden demokratiet for givet, og det er derfor blevet godt og grundigt trivialiseret (s. 134) – på den anden side har vi aldrig haft mere brug for en demokratisk indstilling i forhold til at tackle både de store samfundsproblemer og ligeledes dem, der relaterer sig til vores egne nære livsomstændigheder.

State of Crisis er anbefalelsesværdig læsning – om end til tider en smule snakkende og indforstået – ikke bare for dem, der specifikt interesserer sig for at være opdateret i forhold til Zygmunt Baumans forfatterskab, men for alle der ønsker at forstå den kriseagtige situation og stemning, som karakteriserer vores nutid, der har dybe rødder i en række grundlæggende historiske samfundsændringer, og som slår igennem i en mangfoldighed af forskellige sammenhænge med alvorlige konsekvenser for både stat, modernitet og demokrati til følge. Selvom bogen naturligtvis gentager flere af Zygmunt Baumans efterhånden velkendte og klassiske pointer, så er den også – måske på grund af Carlo Bordonis mellemkomst – forfriskende læsning, der ganske vist ikke tilbyder mange løsninger på nutidens problemer og kriser, men som giver en række analytisk skarpe bud på, hvordan vi er havnet, hvor vi er, og hvordan vi med sociologiske og samtidsdiagnostiske begreber kan forsøge at indfange og forstå vores nutids udfordringer og muligheder.

Michael Hviid Jacobsen
Institut for Sociologi og Socialt Arbejde
Aalborg Universitet